

Ebû Sâlim el-Ayyâşî'nin ve Abdulganî en-Nâblusî'nin Seyahatnamelerinde Atalar Kültüne Dair Tespitler¹

Findings Regarding the Cult of Ancestors in the Travelogues of Ebû Sâlim el-Ayyâşî and Abdulganî en-Nâblusî

İbrahim ÜNALAN²

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş Tarihi / *Received*: 25.02.2022

Kabul Tarihi / *Accepted*: 24.05.2022

Doi: 10.48146/odusobiad.1079189

Atf / Citation: Ünalın, İ., (2022). "Ebû Sâlim el-Ayyâşî'nin ve Abdulganî en-Nâblusî'nin Seyahatnamelerinde Atalar Kültüne Dair Tespitler" ODÜSOBİAD 12 (2), 915-930, Doi:10.48146/odusobiad.1079189

Öz

Atalar kültü İslamiyet öncesindeki inanç sistemlerinden biri olup atalara ve onların mezarlarına duyulan saygıyı ifade eder. Bu inanç bağlamında ataların öldükten sonra geride kalan neslin üyelerini koruyacağına, onlara müşkül zamanlarında yardım edeceğine inanılır. Bazı hastalıkların veya felaketlerin ataların kızmasından kaynaklandığı düşünülür. Bu nedenle de ataların ruhlarına büyük saygı duyulur. Onları memnun etmek için kurbanlar bağışlanır ve çeşitli ritüeller uygulanır. Ataların mezarları korunup muhafaza edilir. Ata mezarlarına saygısızlıkta bulunanlar ve zarar verenler cezalandırılır. Atalar kültü Türklerin en eski inanç sistemlerinden biridir. İslamiyet öncesi dönemde başlayan bu inanış İslamiyet'in kabulünden sonra birtakım değişikliklere uğrayarak Türklerin yeni yaşam tarzına ve dinî inanışına uyum sağlamıştır. Atalar kültü Cahiliye dönemindeki müşrik Araplar arasında da görülmüştür, müşrik Arapların putlara saygı duyması, bazı putlara insan silueti verilmesi, onlara kurban sunulması atalar kültü inancından kaynaklanmaktadır. Bu inancın izleri daha sonraki yüzyıllarda da Araplar arasında devam etmiştir. Seyyahlar gittikleri ülkelerin veya şehirlerin kültüründen söz ederken oradaki halkın türbe ziyaretlerinden, türbelerde adakta bulunma, kurban kesme, mum yakma, bez bağlama vb. uygulamalarından da söz etmişlerdir. Osmanlı dönemi Arap edebiyatı seyyahlarından Ebû Sâlim el-Ayyâşî'nin er-Rihletu'l-'Ayyâşîyye isimli seyahatnamesi ve Abdulganî en-Nâblusî'nin el-Hakîka ve'l-Mecâz fî Rihle Bilâdi's-Şâm ve Mısır ve'l-Hicâz adlı seyahat kitabı bu türden seyahatnamelere örnektir.

Bu çalışmada Ebû Sâlim el-Ayyâşî'nin ve Abdulganî en-Nâblusî'nin söz konusu seyahatnameleri atalar kültü bağlamında incelenip değerlendirilecektir. Seyyahların yaptıkları türbe ziyaretleri ve bu ziyaretlerle ilgili uygulamalar atalar kültü çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atalar Kültü, Seyahatname, Arap Edebiyatı, Seyyah, Ebû Sâlim el-Ayyâşî, Abdulganî en-Nâblusî.

¹ Bu makale, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK danışmanlığında yürütülen "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Seyahatname" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Ana Bilim Dalı, e-mail: iunalan@bayburt.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3656-8832.

Abstract

The cult of ancestors is one of the pre-Islamic belief systems and expresses respect for ancestors and their graves. In the context of this belief, it is considered that the ancestors will protect the members of the generation left behind after they die and help them in times of need. It is believed that some diseases or disasters are caused by ancestral resentment. Therefore, the spirits of the ancestors are highly respected. To please them, sacrifices are donated, and various rituals are performed. The graves of ancestors are preserved and protected. Those who desecrate and damage them are punished. The cult of ancestors is one of the oldest belief systems of the Turks. This belief, which started in the pre-Islamic period, underwent some changes after the acceptance of Islam and adapted to the new lifestyle and religious belief of the Turks. The cult of ancestors was also seen among the polytheist Arabs in the Jahiliyyah period. The fact that the polytheist Arabs respect idols, shape some of them as human silhouettes and offer sacrifices to them, stems from the belief in the cult of ancestors. The effects of this belief continued among the Arabs in the following centuries. While the travelers were talking about the culture of the countries or cities they went to, they also mentioned the customs of the people there, such as visiting the tombs, making sacrifices in the tombs, offerings, burning candles, and tying cloth. A traveller of the Ottoman period of Arabic literature, Ebû Sâlim el-Ayyâşî whose travelogue named er-Rihletu'l-'Ayyâşiyeye and Abdulgani an-Nablusi's travelogue al-Hakika ve'l-Mecaz fi Rihle Biladi'sh-Sham and Misr ve'l-Hijaz are examples of such travelogues.

In this study, the travelogues of Abu Salim al-Ayyashi and Abdulgani an-Nablusi will be examined and evaluated in the context of the ancestral cult. The visits of pilgrims to the mausoleum and the practices related to these visits will be explained within the framework of the ancestral cult.

Keywords: *Cult of Ancestors, Travelogue, Arabic literature, traveler, Abu Salim al-Ayyashi, Abdulgani an-Nablusi.*

Giriş

Batı dillerinde *tapınma* anlamına gelen kült sözcüğü Fransızca'da *culte*, İngilizce'de *cult* ve Almanca'da *kult* sözlükleri ile ifade edilir. (Hançerlioğlu, 2000: 281). Kült "Türk mitolojisinde doğüstü varlıklar şeklinde tasarlanan, yüce ve kutsal varlıklara gösterilen saygı, ihtiram ve bazen de tapınmadır." (Bayat, C.II, 2018: 78). Türk kültüründe tapınaklar, dağlar, mezarlar, mağaralar, akarsular ve ağaçlar kült olarak kullanılmıştır. (Artun, 2014: 328). Türk kültüründe sıkça karşımıza çıkan ve İslamiyet öncesine dayandırılan bu husus, farklı biçimlerde Arap kültürü ve İslam öncesi Arap tarihi içinde de yer almıştır. Geçmişten günümüze Arap ülkelerinde çeşitli sulara, dağlara, mağaralara veya mezarlara kutsallık atfedilmesinin temelinde kült meselesi yatmaktadır. Atalar kültü ise atalara ve onların kabirlerine duyulan saygıyı ifade eder. Atalar kültüne bağlı olarak ataların öldükten sonra da ruhlar aracılığıyla geride bıraktıkları aile üyelerini korumaya devam ettiğine inanılır. Bu inanıştan dolayı da atalara büyük bir minnet duyulur. Ataların mezarları kutlu yerlerden sayılır ve mezarlara zarar verenler cezalandırılır. Ayrıca ölmüş ataların ruhlarına saygı duyulur ve ataların ruhlarını hoş tutmak için zaman zaman kurban kesilir. (Kafesoğlu, 1998: 312). Atalar kültünün bu özellikleri İslamiyet öncesi dönemdeki Arapların put inancı ile çok benzerdir.

Cahiliye dönemindeki Arapların putperestlik inancına dair bilgileri Kuzey ve Güney Arabistan'da bulunan kitabelere ve arkeolojik kazılardan elde edilen verilere dayanmaktadır. (Bölükbaşı, 2019: 115). Paganizmin yaygın olduğu Cahiliye devrinde Araplar arasında *esnâm*, *eusân* ve *ensâp* vb. adlar verilen putlar, heykeller ve dikili taşlar yer almıştır. Araplar bu nesnelere taparak Allah'a yakın olmaya çalışmışlar; putları şefaathçi, yardımcı ve kurtarıcı olarak görmüşlerdir. (Okuyan, 2018: 112).

Cahiliye döneminde Araplar putları *baba* anlamına gelen *eb* kelimesi ile nitelendirmişler, kendilerini de putların çocukları olarak görmüşlerdir. Ayrıca putları kendilerine şefaathçi olarak düşünerek savaşlarda onlardan yardım beklemişlerdir. Kabilenin düşmanı olan kişiler putların düşmanıdır. Çocuklar da dâhil olmak üzere her şeyin putlara ait olduğuna inanmışlardır. (Bölükbaşı, 2019: 101). Cahiliye devri veya çağı olarak da adlandırılan bu dönemde müşrik Arapların putlara saygı duyması, haccın yanı sıra putlara kurban kesmesi atalar kültürünün İslamiyet öncesi Arap kültüründeki tesirlerindedir. Araplar en değerli hayvanlarını puta kurban etmekle kalmamışlar, bir hayvanın ilk yavrusunu bereketli olması için puta kurban olarak sunmuşlardır. Ayrıca kurbanın eti orada bulunan kişiler arasında pay edilmiş, kurbanın kanı Kâbe'nin duvarlarına sürülmüş ve kurbanın eti parçalara ayrılarak Kâbe'nin etrafındaki taşlar üzerine bırakılmıştır. Bu uygulama esnasında da Araplar "*Allah için kestiğimiz şeyden vahşi hayvanlar ve kuşlar yiyinceye kadar bize bir şey yemek helal olmaz*" demişlerdir. (Apak, 2016: 291). "*Araplar Kur'an'ın daveti Hz. Muhammed'in tebliği karşısında 'biz atalarımızı hangi yol üzerinde bulduysak o yoldan gider o yoldan ayrılmayız' diyerek atalarına olan bağlılıklarını ifade etmişlerdir.*" Diğer taraftan bazı putların insan şeklinde olması, özellikle kahramanlar adına *nusub-ensâb* adı verilen taşlar dikilmesi Cahiliye dönemi Araplarındaki atalar kültürü inancına birer işarettir. (Tümer, 1991: 43). Araplar taptıkları putları çeşitli madenlerden, taş ve ağaçlardan elde ettikleri gibi bazı yiyeceklere de put şekli vermişlerdir. (Bölükbaşı, 2019: 97).

Cahiliye döneminde Araplar birtakım ruhanî varlıkların görünmediğine inanmışlar ve putları da bu ruhanî varlıkların yeryüzündeki sembolleri olarak görmüşlerdir. Bu nedenle putları yeryüzünün yönetiminde tanrının yardımcısı olarak düşünmüşlerdir. Putların yer aldığı mabetleri de yalnızca tapınma yeri olarak düşünmemişler aynı zamanda gaipten haber alma, ruhanîlerle iletişim kurma yeri olarak görmüşlerdir. (Çobanoğlu, 2006: 37-38). Bir puta veya tapınağa sahip olamayanlar Kâbe'ye veya herhangi bir tapınağa gitmişler, bu tapınağın veya Kâbe'nin önüne put olarak beğendikleri taşlardan birini dikmişler ve Kâbe'nin veya putun etrafında dönmüşlerdir. Cahiliye döneminde tapınakların bir bölümüne *ev* anlamına gelen *beyt*, *tâgut*, *mâbed*, *heykel*, *harem*, *mescid*, *merkip* ve küp şeklindeki tapınaklara da *Kâbe* adını vermişlerdir. (Bölükbaşı, 2019: 109-110). "*Cahiliye Arapları putlara farklı şekillerde tapmışlardır. Hediye taktimi, tavaf, kurban, hac, zekât, metaf alanına temizlenmeden girmeme, adak, telbiye, yemin etmek, kutsanmak amacıyla dokunmak ve isim koyma uygulaması gibi uygulamalar onların ibadet şekilleri gibi değerlendirilebilir.*" (Okuyan, 2018: 117). Allah'ın varlığına, birliğine ve kıyamet gününe inanan Cahiliye Araplarının putlara ibadet etmesinin çeşitli sebepleri vardır. Zira cahiliye Arapları için Allah erişilmezdir ve ulaşılmazdır. Araplar putları Allah'la iletişim kurmada bir araç olarak görmüşlerdir. Putlar onlar için bir şefaathçi özelliği gösterir. Cahiliye Arapları arasında putları memnun etmek Allah'ı memnun etmek olarak görülmüştür. Ayrıca Cahiliye Arapları

putlara taparak Allah'a ibadet ettiklerini düşünmüşlerdir. Putların bulunduğu mabetleri ziyaret ederek ve buralarda çeşitli fallar yaparak putlar vasıtasıyla Allah'ın emirlerini öğreneceklerini tasavvur etmişlerdir. (Söylemez, 2014: 17-19).

Cahiliye döneminde putlara duyulan bu saygı İslamiyet'ten sonra peygamber, sahabe ve evliya mezarlarına karşı duyulmaya devam etmiştir. Araplar yüzyıllar boyunca peygamber, sahabe ve evliya kabirlerini kutsal yerler olarak görmüşler, buralara ziyaretler yapmışlar, kurbanlar adayıp dileklerde bulunmuşlardır. Bazı hastalıklarına şifa bulmak için türbeleri, sahabe kabirlerini ziyaret ederek buralarda çeşitli ritüeller gerçekleştirmişlerdir.

Atalar kültürünün Arap kültürü üzerindeki tesirleri seyahatnamelerde de görülür. Arap seyyahlar gezip gördükleri Arap ülkelerinin ve şehirlerinin gelenek ve göreneklerine, inanışlarına, yaşayış biçimlerine ve sosyal hayatlarına dair bilgiler verirler. Örneğin meşhur Arap seyyahlarından İbn Cübeyr seyahatini Selahaddîn Eyyübî döneminde ve Haçlı seferleri sırasında yapmıştır. Seyyah, gittiği yerlerdeki sahabe mezarları, türbeler, camiler hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Ayrıca bu tür ziyaret yerlerinin bir kısmını tasnif etmiştir. (Yazıcı, 2007: 108-109). Osmanlı dönemi Arap edebiyatı seyahatnamelerinde de birçok seyyahın gittikleri ülke ve şehirlerin kültürel unsurları hakkında bilgi verdikleri tespit edilmiştir. Bu dönemin seyyahlarından Muhammed Es'ad el-Lukaymî (d.1693/ö.1764) *Mevânihu'l-Uns bi-Rihleti li-Vâdî'l-Kuds*, Bedruddîn el-Gazzî (d.1499/ö.1577) *el-Metâli'u'l-Bedriyye fi'l-Menâzili'r-Rûmiyye*, Muhibbuddîn el-Hamevî (d.1542/ö.1608) *Hâdi'l-Ez'ânî'n-Necdiyye ilâ'd-Diyâri'l-Mısriyye*, Muhammed Kibrî (d.1603/ö.1660) *Rihletu's-Şitâ ve's-Sayf*, Abdulganî en-Nâblusî (d.1641/ö.1731) *el-Hakîka ve'l-Mecâz fi Rihle Bilâdi's-Şâm ve Mısır ve'l-Hicâz* ve Abdullâh b. Muhammed el-'Ayyâşî (d.1627/ö.1669) *er-Rihletu'l-'Ayyâşiyye* isimli seyahatnamelerinde enbiyadan, resullerden, sahabelerden ve âlimlerden pek çok kişinin türbesine veya makamına yaptığı ziyaretten söz etmişlerdir.

en-Nâblusî'nin ve el-'Ayyâşî'nin seyahatnamelerinde türbe, makam ve kabir ziyaretleri seyahat kitaplarının merkezinde yer almıştır ve bu kutsal mekânlar onların seyahatnamelerinin ana muhtevasını oluşturmuştur. Seyyahların yolculuğa çıkmadan önce atalarının kabirlerini ziyaret ettikleri, yol güzergâhları boyunca peygamberlerin ve sahabelerin mezarlarında dua ettikleri ve türbelere uğradıkları görülmektedir. Ayrıca bu seyyahların seyahatnamelerinde halk inanışlarıyla ilgili çok fazla folklorik unsur yer almaktadır.

Bu çalışmada Osmanlı dönemi seyyahlarından Abdulganî en-Nâblusî'nin *el-Hakîka ve'l-Mecâz fi Rihle Bilâdi's-Şâm ve Mısır ve'l-Hicâz* ve Abdullâh b. Muhammed el-'Ayyâşî'nin *er-Rihletu'l-'Ayyâşiyye* isimli seyahatnamesi Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiş, incelenmiş ve seyahatnamelerde geçen atalar kültürüne dair unsurlar tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı İslamiyet öncesindeki dönemde etkili olan atalar kültürünün Arap kültürü içinde de etkili olduğunu göstermek ve seyahatnamelerden yola çıkarak bu kültürün izlerinin gelecek yüzyıllar da devam ettiğini belirtmektir.

Abdulganî en-Nâblusî'nin Seyahatnamesinde Atalar Kültüne Dair Tespitler

Abdulganî en-Nâblusî çok sayıda eserler vermiş ve seyahatname türünde önemli eserler yazmış meşhur Arap seyyahlarından biridir. Seyahate tutkun biri olarak tanınmıştır. O, çeşitli yerlere seyahatler düzenleyerek yaşayan Allah dostlarını ve vefat eden evliyaların türbelerini ziyaret etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca seyahatte bulunduğu yerlerdeki doğal ve tarihî güzelliklerden istifade etmek istemiştir. Gittiği her yerde âlimlerle görüşmüş, onların sohbet meclislerinde bulunmuştur. Abdulganî en-Nâblusî ilk seyahatini henüz yirmi beş yaşındayken İstanbul'a yapmış fakat bu İstanbul seyahatini kaleme almamıştır. Daha sonra evliyaları ve türbeleri ziyaret etmek ve hac görevini yerine getirmek için Kudüs, Mısır, Hicâz bölgesine seyahatlerde bulunmuştur.

Nâblusî en büyük yolcuğunu 1693'te Mısır, Hicâz ve Şam'a yapmıştır. Tebuk'e ve Mean'a ulaşmak için Şam tarafına seyahat etmiştir. Şam'ı dolaştıktan sonra sırasıyla Beytü'l-Makdis'e, Mısır'a, Hicâz'a ve son olarak da Mescid-i Haram'a hacca gitmiştir. Mısır ve Hicaz'daki ilim adamları ve tarikat şeyhleri ile görüşmelerde bulunmuş ve gittiği birçok yerde çok iyi karşılanmıştır. (en-Nâblusî, C.I, 1998: 11). Abdulganî en-Nâblusî yolculuğuna 1693'te Dımaşk'tan başlamıştır ve bir sene seyahatte bulunmuştur. 1694'te seyahatini sonlandırarak tekrar Dımaşk'a dönmüştür. Nablusî yaklaşık dört yüz gün at ve deve sırtında ortalama beş bin kilometre yol almıştır. Üç aydan fazla bir süre Suriye ve Filistin'de, üç ay kadar Mısır'da, iki aydan daha fazla bir süre de Medine'de kalmıştır. Hac görevini yerine getirmek için de altı ay Hicâz'da bulunmuştur. (Alaaddin, 1995: 124). Bu yolculuğun izlenimlerini *el-Hakîka ve'l-Mecâz fî Rihle Bilâdi's-Şâm ve Mısr ve'l-Hicâz* adlı eserinde kaleme almıştır. Eserin altı adet yazma nüshası vardır ve bunlardan bir tanesi yazarın kendisine aittir. (Uysal, 2019: 36). en-Nâblusî'nin seyahatnamesi ilk olarak Ahmed Abdulmecid Herîdî tarafından *el-Hakîka ve'l-Mecâz fî'r-Rihle ilâ Bilâdi's-Şâm ve Mısr ve'l-Hicâz* ismiyle 1986'da Kahire'de neşredilmiştir. Daha sonra Riyad Abdulhamîd Murad 1998'de eserin tahkikini yapmıştır ve Dımaşk'ta *el-Hakîka ve'l-Mecâz fî Rihle Bilâdi's-Şâm ve Mısr ve'l-Hicâz* adıyla üç cild halinde neşretmiştir. (Keskin, 2019: 7).

Bu çalışmada 1998'de basılan üç ciltlik nüshası kullanılmıştır. Seyahatname içinde türbelerden, peygamber ve sahabe mezarları ve makamlarından sıkça söz edilmiştir. en-Nâblusî yalnızca bu türbelere gidip oralarda dua etmekle kalmamış, aynı zamanda bu türbeler çevresinde gelişen inanışlardan, orada yattığına inanılan zatlarla ilgili kerametlerden de söz etmiştir. en-Nâblusî'nin türbe ve kabir ziyaretleri içinde onu en çok etkileyen Hz. Peygamber'in mübarek naaşının olduğu yere girmektir. Harem şeyhinin yardımı ile bu üstün makama girmek ona nasip olmuştur. en-Nâblusî bu hususu şöyle dile getirmiştir:

“Yusuf Ağa (harem şeyhi) bizi alsınlar diye Hücre-i Şerîf görevlilerine haber göndermişti ve biz de hizmetçiler gibi üstümüze yün elbiseler giydik. Görevliler Hücre-i Şerîf'in kapısını açtı. Bizden önce ve sonra da birer hizmetçi girdi. Elimize ucunda ateşten bir alev olan demirden bir meşale verdiler ve yanında da içine koymak için bir tabak vardı. Hz. Peygamber'in hücreğine girdik ve Kevkebü

Dürri'nin (İncilerin Yıldızı) karşısına geçtik. Hizmetçinin biri ateşi aldı tabağa koydu. İkinci hizmetçi de Hz. Peygamber'in kabrini görelim diye ateşi kabrin yakınına koydu. Fatıha okuyup kendim, ailem ve tüm Müslüman âlemi için dua ettim. Çıkarken de aynı şekilde çıktık. İnşallah bizim için hayır ve bereket hâsıl oldu." (en-Nâblusî, C.III, 1998: 164).

Abdulganî en-Nâblusî seyahatinin ilk gününden itibaren seyahat ettiği yerlerdeki peygamberlerin ve evliyaların kabirlerine, türbelerine, makamlarına ziyarette bulunmuştur. Şehit sahabelerin ve âlimlerin mezarlarını ziyaret etmiştir. Onun bu konudaki ilk ziyareti Emeviyye Camisi'ne olmuştur. Burada Yahya'nın (a.s.) mübarek başının olduğu sanduka vardır. en-Nâblusî sandukanın olduğu yere gelerek burada dua etmiştir. (en-Nâblusî, C.I, 1998: 45). Şam'ın Berze Köyü'ne ziyarete giden en-Nâblusî, burada sahabilerden Ebû Berze'nin kabrini ziyaret eder ve Ebû Berze hakkında önemli bilgiler verir. Daha sonra İbrâhîm'in (a.s.) makamını ziyaret eder. İbrâhîm'in (a.s.) makamı halkın sıkça ziyaret ettiği, dualarda bulunduğu önemli bir ziyaret yeridir. İbrâhîm'in (a.s.) makamına mescidin içinde bulunan bir merdivenden ulaşılır. (en-Nâblusî, C.I, 1998: 81). en-Nâblusî'nin seyahatinin ilk gününde kabrini ziyaret ettiği velilerden biri de Şeyh Cendel'dir. Şeyh Cendel'in kabrini ziyaret ederken onun keramet sahibi bir veli olduğundan da söz etmiştir. Nâblusî aynı gün Ma'rabâ Köyü'ne de uğramış, burada Şeyh Kusem b. el-'Abbâs b. 'Abdilmuttalib b. Hâşim el-Kuraşî'nin kabrinde dualar etmiştir. (en-Nâblusî, C.I, 1998: 85-87). Humus'ta ise Dihye el-Kelbî'nin, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın, Ka'b el-Ahbâr'ın, Ca'fer-i Tayyâr'ın çocuklarının kabirlerine (r.a) gitmiştir. (en-Nâblusî, C.I, 1998: 107-108).

en-Nâblusî gün gün yaptığı ziyaretleri kayıt altına almıştır. Örneğin seyahatinin on üçüncü gününde Hama Şehri'nde Hz. Hüseyin'in şehit düştüğü yeri ziyaret etmiş, Hz. Hasan'ın ve Hüseyin'in başının orada bulunduğunu bildirmişdir. (en-Nâblusî, C.I, 1998: 148-152). Seyahatinin on dördüncü gününde Bilâdu Kudmûs'a gitmiş ve burada Şit'in (a.s.) kabrini ziyaret etmiştir. (en-Nâblusî, C.I, 1998: 168-170). Seyahatlerinin on dokuzuncu günü Zion Dağı'na çıkarak Yunus b. Mettâ'nın (a.s.) kabrinde duada bulunmuştur. Yirminci günü öğlen namazından sonra Lazkiye Müftüsü Şeyh Muhammed eşliğinde Ebû'd-Derdâ'nın (r.a) kabrine gitmiştir. (en-Nâblusî, C.I, 1998, 183-185). en-Nâblusî Medine-i Münevvere'deki Bakî Mezarlığı hakkında şunları söylemiştir:

"Biz bugün Bakî Mezarlığı ve orada bulunan salih kimselerin kabirlerini ziyaret ettik. Bu kabirlerin yanında durup Fatıha okuyup yüce Allah'a dua ettik. Temiz ruhların bereketi ile bereketlenerek bazılarının içine girerek oturduk. Rabbimizden bereketler talep ederek çeşitli dualarda bulunarak Bakî'nin başından sonuna kadar yürüdük. Surun doğu kapısından çıkıp etrafı meleklerle çevrelenmiş "Bakî'ul-Garkad" diye isimlendirilen mübarek türbe ile karşılaştık." (en-Nâblusî, C.III, 1998, 132-133).

en-Nâblusî seyahatnamesinde, seyahati boyunca bütün türbeler ve ziyaret yerlerinde Fatıha okuduğunu ve dua ettiğini neredeyse her ziyaretinin sonunda belirtmiştir. Nâblusî, sadece Peygamber Efendimizin

kabrinin yerinin kesin olduğunu söylemiş, Hz. Muhammed (s.a.v) dışındaki peygamber kabirlerinin yerlerinin tam belli olmadığını ifade etmiştir. Evliyalardan ve onların türbelerinden, kabirlerinden bahsederken son derece dikkatli ve hassas olmuştur. Şeyh Mahmud el-Hulvânî'nin türbesine gittiğinde kendi çocukluğuyla ilgili bir hadiseyi de hatırlatmıştır. en-Nâblusî doğduğunda Şam'da yaşayan Şeyh Mahmud el-Hulvânî, Nâblusî'nin annesi Zeyneb bint İbrâhîm'e bir oğlunun olacağını bildirmiş ve ona çocuk doğduğunda *el-Feyz* ile birlikte Abdulganî adının konulmasını tembih etmiştir. Şeyh Mahmud el-Hulvânî Nâblusî'nin doğumundan bir gün önce vefat etmiştir. en-Nâblusî çocukken geçirdiği bir hastalık karşısında annesi Şeyh Mahmud el-Hulvânî'nin kabir toprağından alarak en-Nâblusî'nin ağzına sürmüştür ve Nâblusî bu şekilde şifa bulmuştur. (Alaaddin, 1995: 91). Evliyaların kabir topraklarının Türk kültüründe olduğu gibi Arap kültüründe de şifa verdiği düşünülür. Bu amaçla da türbelerden ve kabirlerden bir miktar toprak alınır, bu toprak yalanarak, su ile karıştırılarak çeşitli şekillerde kullanılır veya beze sarılarak bir yere asılır. (Başar, 1972: 64). Nâblusî bir evliya kabirini ziyaret ettiğinde halkın o evliyanın kabrinin şifa verici olarak görüldüğünü gözlemlemiş ve bunu şu şekilde ifade etmiştir: “*Şöyle bir şey yayıldı ki, hasta bir canlının üzerine onun toprağından alınıp konsa anında iyileşir.*” Bu ifade halkın türbelere dair inanışlarını ve türbeleri şifa veren yerler olarak görmelerini bildirdiği için son derece önemlidir. (en-Nâblusî, C.III, 1998: 212, 256).

Nâblusî Medine'deki su kuyularından söz ederken bu kuyularla ilgili çok sayıda halk inanışına yer vermiştir. Ayrıca Melik Nureddin eş-Şehîd'in hazinesindeki Hz. Peygamber'in sakal-ı şeriflerinden de söz etmiştir. Onun verdiği bilgiye göre Melik ölünce sakal-ı şeriflerin gözlerinin üzerine konulmasını vasiyet eder, öldüğünde de Hz. Peygamber'in sakalı onunla beraber Şam'a konulur. Bu sebepten insanlar onun türbesini uğur sayar ve etrafında çeşitli ritüeller uygular. (en-Nâblusî, C.III, 1998: 212, 164).

en-Nâblusî'nin katıldığı kutlamaların birinde Tavâşiler Harem-i Şerif'in damını ve Kubbe-i Şerifi süpürdükten sonra yanlarında getirdikleri fındık, kek, çerez, badem, üzüm, hurma gibi yiyecekleri Harem-i Şerif'te toplanan ve *el-Âdetü yâ Sâdetü* diye bağırarak çocukların üzerine saçarlar. Çocuklar bunları toplarken bir taraftan da *Âdetü yâ Sâde* sesleri ile ortalığı ayağa kaldırırılar. (en-Nâblusî, C.III, 1998: 284-285). Bu şekilde türbe veya mezar ziyaretlerinde çeşitli yiyeceklerin dağıtılması veya türbe ve ziyaret yerlerine şeker, lokum, çay vb. yiyeceklerin bırakılması atalar kültürüne bağlı olarak yapılan yaygın uygulamalardandır. Türbelerde ve mezarlarda şeker, lokum vb. yiyeceklerin dağıtılması, çocuklara ve gelenlere ikramlarda bulunma kabirde yatan kişilerin ruhunu rahatlatmak ve memnun etmek amacıyla yapılmaktadır. Cahiliye döneminde bazı Araplar ölen kişilerin mezarının yanına yiyecek ve giyecek koymuşlardır, bu da ölen kişilerin tekrardan dünyaya döneceği inancından kaynaklanmaktadır. (Bölükbaşı, 2019: 109).

en-Nâblusî peygamber mezarlarına, türbelere, sahabe makamlarına çeşitli dualarda bulunmak için insanların ziyaret yaptığını bildirmiştir. Hücre-i Şerif'i ziyaretinde borcu olan kişilerin borç miktarı kadar olan buğday tanesini bir bezin içine koyarak Hücre-i Şerif'in penceresinden içeri atmıştır. Bu şekilde Hz. Peygamber'in borçlu kişilerin borçlarının ödenmesinde bir vesile olacağına inanılmaktadır.

(en-Nâblusî, C.III, 1998: 286-287). Nâblusî seyahatnamesinde türbelerde yapılan adak uygulamasından da söz etmiştir. Bununla ilgili işittiği bir mevzuyu seyahatnamesinde bildirmiştir.

“Ali Paşa Süveys’e görev için gittiğinde bir evliya türbesine girmiş. Türbenin türbedarı Ali Paşa’ya dua ederken onun arkasında âmin demiş. Dua bittikten sonra türbedar Ali Paşa’ya ne için dua ettiğini sormuş. O da: ‘Allah’tan beni Mısır’a vezir yapmasını diliyorum. Eğer dileğim kabul olursa insanların faydalanması için Nâbia’nın suyunu Süveys’e bu velinin türbesinin yakınına getireceğim’ demiş. Bu olaydan yıllar sonra Mısır veziri görevden alınmış ve yerine Ali Paşa getirilmiş. Türbedeki evliya bir gün türbedarın rüyasına girerek Ali Paşa’ya adağını hatırlatmasını söylemiş. Türbedar Mısır’a gidip Ali Paşa’yı bulmuş ve onun adağını hatırlatmış. Bunun üzerine Ali Paşa türbedara adağını yerine getireceğini söylemiş ve emrindekilere Nâbia suyunun Süveys’e ulaşması için gereken masrafları hesaplatmış. Vezir Ali Paşa adakta bulunduğu işin maliyetini çok bularak Süveys’e su getirmekten vazgeçmiş. Onun yerine o evliyanın türbesinin yakınına taşlarla örülmüş bir kuyu yaptırmış ve başına da suyu çekmesi için bir deve getirtmiş. Üzerinden çok geçmeden Ali Paşa vezirlikten çıkartılmış, malına mülküne el konulmuş ve bunlar devlet hazinesine aktarılmış. Ali Paşa da Mısır’da hapsedilmiş.” (en-Nâblusî, C.III, 1998: 15-16).

Bu uygulama Cahiliye dönemindeki Arapların putların bulunduğu mabetleri ziyaret ederek putlardan sağlık, başarı, para veya çocuk dilemesine, putlara secde ve dua etmesine benzemektedir. (Bölükbaşı, 2019: 116). Araplar şifa bulmanın dışında her türlü sıkıntısında, borcunda, dileğinde türbelere başvurmuşlardır. İslamiyet öncesindeki dönemlerde putlara ve atalara atfedilen bazı mucizevi haller İslamiyet’in kabulünden sonra keramet adıyla evliyalara, peygamberlere ve Allah dostlarına da atfedilmiştir. en-Nâblusî de türbelerde yattığına inanılan kişilerin keramet sahibi olduğunu, yaşarken veya vefatlarından sonra kerametlerinin hâsıl olduğunu bildirmiştir. Nâblusî, *Vâdî el-Feyhâ*’ denilen yere gelirken yüksekçe bir tepe üzerinde *Zeynünnâs* adı verilen mübarek bir kadının kabrini ziyaret etmiş ve bu mezarla ilgili şu ilginç hadiseyi aktarmıştır:

“Bu kabirde yatan kadının hamileyken hac yolunda vefat ettiği rivayet edilir. Kadın kabre defnedildikten sonra orada çocuğunu dünyaya getirir. Allah kadının sağ elini yaratır. O da bebeği bu eli ile emzirir. Bu kabrin yanından geçen insanlar çocuğun sesini duyarlar. Kabri açarlar ve çocuğu kabirden çıkarırlar. Tekbirler getirerek kadının elini yeniden defnederler.” (en-Nâblusî, C.III, 1998: 25-26).

en-Nâblusî, Gazze gezisinde de evliya ve sahabe mezarlarını ziyaret etmeye devam etmiştir. Burada Şeyh ‘Abdurrahmân el-Evzâ’î’nin, Sultan Kansu Gavri’nin mezarlarına gitmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.v) efendimizin dedesinin kabrinin burada bir mağara içinde bulunduğunu belirtmiş ve burayı da ziyaret etmiştir. (en-Nâblusî, C.I, 1998: 432-435). en-Nâblusî seyahatnamesinde türbelerini ziyaret

ettiği bazı evliyaların kerametlerine de yer vermiştir. İmam el-Evzâ'î'nin biyografisini yazdığı zaman onun vefatı ile ilgili kerametinden de söz etmiştir:

“el-Evzâ'î bir gün hamama girmiş, hamamda da yanmakta olan bir soba varmış. Hanımı bilmeden hamamın kapısını onun üzerine kapatmış. Kömür ateş aldığı vakit daralmış ve kapıyı açmaya uğraşmışsa da açamamış. Sağ elini yanağının altına koymuş ve kibleye dönük bir şekilde uzanarak ölmüş. Hamamın kapısı açılıp insanlar onu yıkamak ve kefenlemek için toplandıkları vakit, onu melekler tarafından yıkamış ve kefenlenmiş olarak bulmuşlar. Sonra insanlar onu dışarı çıkarmışlar ve tabut içine koymuşlar. Taşımaya kalktıkları vakit bir anda sema ile yer arasında bugün dahi bilinen kabrine kadar uçmuş ve insanlar da peşinden gitmişler. Sonra tabutu boş olarak bulmuşlar ve kabrinin üzerinin de toprakla örtülü olduğunu görmüşler. O gün onu melekler defnetmiş. Bu kerameti gören Müslümanlar gözyaşlarını tutamamışlar.” (en-Nâblusî, C.I, 1998: 245-248).

en-Nâblusî'nin seyahatnamesinde aktardığı bir keramet olayı da şöyle vuku bulur:

“Şam'da birlikte bulunduğumuz temiz, genç bir arkadaşım bana ilim talep ettiğini bildirdi. Bir sene kadar Medine'de kalmıştı fakat ihtiyaçlarını karşılayabileceği herhangi bir geliri yoktu. Bu arkadaş benden İbn-i Arabî'nin Kitâbu 'Ankâî Mağrib adlı kitabını ödünç almıştı. Böylece ondan bir nüsha yazarak o nüshayı satıp ihtiyaçlarını gidermeyi istiyordu. Bir gün sattığı nüshayı da elbisesinin altına koyup devesine binerek Kubâ Mescidini ziyaret etmek istedi. Mescide gelince devesinden indi ve mescidin önünde çocuklar onu karşıladılar. Arkadaş mescitte iki rekât namaz kıldı. Mescitten çıkınca arkadaşın deveye binmesi için o çocuklar arkadaşın devesini tuttular. Arkadaş âdet olduğu üzere bu çocuklara bir hediye vermek istedi fakat çocuklara verebileceği hiçbir şey yoktu. Önce elini cebine atıp bir şeyler aradı. Ardından elini yazdığı nüshanın üzerine koydu. Nüshanın arasından beş tane altın mısırî para buldu. Bir tanesini bozdurup çocuklara bir şeyler aldı. Böylece nüshayı satmadı ve kalan parayı da yüce Allah ona bir kapı açana kadar harcadı. Bu İbn Arabî'nin vefatından sonra ona göstermiş olduğu bir keramettir.” (en-Nâblusî, C.I, 1998: 245-248).

Nâblusî on ikinci menzilde Şuayb Mağarası'na gelir ve burada Hz. Say'ın mezarını ziyaret eder. Ayrıca Hz. Şuayb ile ilgili halk arasında anlatılan bir efsaneye de yer verir:

“Hz. Şuayb'ın (a.s.) hayatta iken burada bulunan mağaralarda ibadet ettiği rivayet edilir. Bu mağaralardan bir tanesinde büyük, düzgün bir taş bulunur ve Şuayb (a.s.) onun üzerinde namaz kılar. Günlerden bir gün adamın biri buradan geçerken güzel bir koku alır ve bu kokuyu takip ederek bu mağaraya gelir. Mağaranın içinde bir tabut, tabutun içinde de beyaz kefenli bir zat görür. Güzel

koku, ışık saçan nur bu zattan gelmektedir. O bu zatın Allah'ın (cc) nebisi Şuayb (a.s.) olduğunu anlar." (en-Nâblusî, C.III, 1998: 33-34).

Nâblusî'nin seyahatnamesinden tercüme edilen ve burada verilen örneklerden anlaşılacağı üzere Nâblusî seyahat esnasında gördüğü, ziyaret ettiği ve hakkında bilgiler edindiği türbe ve ziyaret yerlerinden eserinde sıklıkla söz etmiştir. Nâblusî'nin bu seyahatindeki en büyük amacı Hz. Peygamber'in kabrini, Allah dostlarının, evliyaların kabirlerini ziyaret etmektir. Nâblusî'nin inanarak bu türbeleri ziyaret etmesi, buralarda dualarda bulunması önemli olduğu kadar halkın türbeler çevresindeki inanışları ve ritüelleri de son derece önemlidir. Bütün bu inanışların, türbelere duyulan saygının ve ziyaretlerin geçmiş İslamiyet'ten önceki Arapların put inancına ve dolayısıyla atalar kültürüne dayanmaktadır.

Abdullâh b. Muhammed el-'Ayyâşî'nin Seyahatnamesinde Atalar Kültüne Dair Tespitler

Ebû Sâlim el-Ayyâşî doğup büyüdüğü Mağrib'de çok sayıda âlimden çeşitli ilimler öğrenmiş fakat bir müddet sonra öğrendiği ilimlerle yetinmeyerek yeni arayışlar içine girmiştir. Yeni âlimlerle tanışmak, başka âlimlerden ders almak, yeni kitaplar okuyup yeni ilimler öğrenmek için dinî, edebî ve felsefi ilimlerin kaynağı olan doğuya yolculuk etmeyi istemiştir. Ebû Sâlim el-Ayyâşî'nin ilim aşkı onun diyar diyar gezmesine sebep olmuştur. Mısır'a sefer yapmasının sebebi de bölgenin ilim zenginliğinden istifade etmek, çeşitli âlim ve sūfilere ziyarette bulunarak onlardan ders ve icazet almaktır. el-Ayyâşî 1649'da, 1653'te ve 1661'de olmak üzere doğuya üç ayrı sefer düzenlemiştir. Üçüncü yolculuğu iki yıl sürmüş ve en verimli yolculuğu olmuştur. Bu yolculuktaki gözlemlerini *er-Rihletu'l-Ayyâşiyye* adlı eserinde anlatmıştır. *er-Rihletu'l-Ayyâşiyye* hicri 11. asrın iktisadi, sosyal ve kültürel hayatı ve ilmi tarihi açısından son derece önemlidir. Ayyâşî seyahatine kabir ziyaretleri ile başlamıştır. Önce babasının kabrini sonra da Sîdî Abdullâh ed-Dâdesî'nin kabrini ziyaret etmiş ve yolculuğunun hayırlı geçmesi için buralarda dua etmiştir. Yolculuğu boyunca gördüğü tüm türbeleri, evliya ve Allah dostlarının kabirlerini ziyaret etmeye özen göstermiştir. Kervan Kasr-ı Benî Osman'a gelince meşhur muhaddis Mevlây Abdullâh b. Alî b. Tâhir el-Hasenî'nin kabrinde dua etme imkânı bulmuştur. (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 70-71). Sicilmâse'ye ulaştığında birtakım olumsuzluklar nedeniyle yolculuk gecikince oradaki evliya kabirlerini ziyaret etmiştir. (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 74). Mısır ziyareti esnasında Abdullâh el-Munûfî ve Sîdî Muhammed b. Abdilcebbâr'ın kabirlerini, Mekke güzergâhında Meymûne'nin (r.a) kabrini Zâhir Bölgesi'nde ise Abdullâh b. 'Umer'in kabrini ziyaret etmiştir. (el-Ayyâşî, C.II, 2006: 379). Ayrıca Mısır'da Sultan Kayıtbay'ın türbesine gitmiş ve burasıyla ilgili çeşitli bilgiler vermiştir. Buna göre Sultan Kayıtbay'ın kabrinin başında bulunan süslü taşın, Hz. Peygamber'in ayak izi olduğu rivayet edilir ve bu taşta büyük saygı gösterilir. Atalar kültüründe atalarla birlikte onların eşyalarına da saygı duyulmuştur. Bu bağlamda türbelerle ilişkilendirilen ve türbe çevresinde bulunan taşlara, ağaçlara veya sulara da kutsallık atfedilmiştir. (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 263). Örneğin el-Ayyâşî vadinin dibinde Şeddâd b. Evs ve 'Ubâde b. es-Sâmit'in kabirlerinin bulunduğu Silvan Pınarı'ndan bahsetmiştir. Pınarın fazileti hakkında

çeşitli söylentiler olduğu için gelenlerden su getirmesini istemiştir. Bu iki kabrin etrafında mescit duvarının içinde büyük bir kaya vardır ve bu kayanın Hz. Süleyman'ın eseri olduğu anlatılır. Bu nedenle Silvan Pınarı'nın suyu gibi söz konusu kaya da kutsal olarak görülür. Ayyâşî Fas'tan Medine'ye uzanan yolculuğunda yol boyunca gördüğü pek çok türbe, evliya ve sahabe kabirlerini ziyaret etmiştir. Mekke'yi ziyaretinde Sevr ve Hira Mağaralarına da ziyarette bulunmuştur. Hz. Peygamber'in bu mağaralarda yaşadığı mucizevi olaylardan dolayı Müslümanlar için bu mağaralar da kutsaldır ve Müslümanlar bu mağaraları sıklıkla ziyaret ederler. Ayyâşî, Medine sakinlerinin her perşembe günü Hamza b. Abdilmuttalib'in türbesini ziyaret ettiğini ve bazı kişilerin perşembe gecesini türbede geçirdiğini bildirmiştir. Ayrıca Medine halkının ziyaretlerini perşembe günü yapmasının sebebi ölümlerin ziyaretçilerini cuma gününden önce ve sonraki gün tanıdığına dair gelişen inanıştır. (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 396-397). Hz. Hamza'nın türbesinin toprağı, bazı ateşli hastalıklar için şifa olarak görülür. Benzer şekilde bazı türbe ve mezar ziyaretlerinin hastalığa şifa olduğu düşünülür ve burayı ziyaret eden hastaların “*onun bereketini aldım, şükürler olsun*” diyerek türbeyi terk ettiği görülür. Belirli günlerde türbe ziyareti yapma, türbelerde uyuma veya geceyi türbede geçirme türbede yatan zatın şifa verdiği inancına dayanır. Hatta evliyaların hastayı uyku esnasında tedavi ettiği düşünülür.

Ayyâşî seyahatlerinde evliya ve âlimlerin kabirlerini, türbelerini ziyaret etmeye özen göstermiş, burada edilen duaların kabul olacağını bildirmiştir. Medine'nin Bâbü'l-Bakî kapısından çıkınca Safiyye bint Abdilmuttalib'in türbesini görmüşler ve burada durarak dua etmişlerdir. Biraz daha ilerleyince de 'Akîl b. Ebî Tâlib'in kabrini ziyaret etmişlerdir. Daha sonra da Hasan b. Ali ve annesi, Abbâs Zeyne'l-Âbidîn, Muhammed el-Bâkır, Câfer es-Sâdık gibi ehli beyt büyüklerinin türbelerine gitmişlerdir. Ayrıca Hz. Peygamber'in oğlu İbrâhîm'in ve 'Abdurrahmân b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs gibi sahabelerin kabirlerini ziyaret ettiğini söylemiştir. (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 377-379). el-Ayyâşî yolunun devamında Bâkî Kabristanlığı'na gitmiş, burada Şeyh Âdem el-Huseynî en-Nakşibendî, Şeyh Şinnâvî gibi salihlerin kabirlerinde dua etmiştir. Bunların dışında Ayyâşî, Medine'de Ebû Sa'îd'in babası Mâlik b. Sinan'ın türbesine, Muhammed en-Nefsü'z-Zekiyye'nin ve Hz. Hamza'nın kabirlerine de uğramayı ihmal etmemiştir. Bakî'nin en ucunda vefat eden Şeyh Safiyyüddîn Ahmed b. Muhammed el-Medenî el-Kaşâşî'nin de kabrini ziyaret etmiştir. (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 487).

el-Ayyâşî, şehitlerin ve salihlerin ziyaretini bir bidat olarak görmemiştir. O daha çok bunu bir gelenek olarak görmüş ve bu ziyaretleri “*Sahih el-Buhârî'de*” geçen “*Hz. Peygamber yaşayanların ve ölümlerin arzusu olarak sekiz yıl sonra Uhud şehitleri için dua etti*” hadisine dayanarak savunmuştur. (el-'Ayyâşî, C.II, 2006: 396-397). Hatta şehzadeler, şeyhler, âlimler başta olmak üzere toplumun her kesiminden kişilerin türbe ziyareti yaptığını bildirmiştir. Bununla ilgili olarak da Tûrisînâ'nın (Tur Dağı'nın) üzerinde Hz. İsa'nın göğe yükseldiği rivayet edilen bir türbeyi örnek olarak vermiştir. Önceleri Hristiyanların kontrolünde olan bu türbeyi Şeyh Muhammed el-Alemî Hristiyanlardan almış, türbenin altına bir bölme yaptırmış daha sonra kendi kabri de bu bölmeye konulmuştur. (el-'Ayyâşî, C.I, 2006: 423).

el-'Ayyâşî Tunus'a yaptığı ziyaretten söz ederken karşılaştığı bir hadiseyi şu şekilde aktarmıştır: “*O gece kafildeki, Tunuslu zengin bir kadın öldü. Onun üzerinde taşıdığı ince bir eyeri vardı. Öldüğünde*

mezarını kazdılar ve üzerindikilerle gömdüler." (el-'Ayyâşî, C.II, 2006: 532-542). Bu hadisede meftunun öldükten sonra eşyası ile gömülmesi atalar kültürünün kalıntılarından biridir. el-'Ayyâşî Dâru'l-Vakta'ya ulaştığında burada mum yakma ritüeli ile karşılaşır ve bunu şöyle ifade eder:

"...Sonra Yenbu' Şehri'nden hareket ettik ve o gün güçlü olmayan kumlarda ve birkaç ağaçla birlikte es-Sekâ'if denilen yerde konaklayana kadar yürüdük. Ona Dâru'l-Vakta da denir. Orada kocaman mum yakıyorlar. İnsanlar bunun için Mısır'dan onları yanlarında getiriyorlar ve kafilede onu satıyorlar. Geceleri develerin semeri üzerine koyuyorlar. Böylece kafilenin tamamı bir mevsim boyunca ışıkları yanan en büyük camilerden biri gibi gözüküyor. Onlara Bedir Muharebesi'nde sahabelerin burada çok sayıda ateş yaktığı rivayet edilmiş, onlar da bunu anmak için ayısını yapıyorlar." (el-Ayyâşî, C.II, 2006: 300-301).

Türbelerde mum yakma, bez bağlama İslamiyet öncesi Paganist kültürün birer kalıntısıdır. Bu şekilde atalara sunulan hediyelerle ataların ruhlarını memnun tutma amaçlanmıştır. Mekke halkının halk inanışlarından biri de Abdullâh b. 'Umer'in Mansab Dağı'ndaki kabrinin bulunduğu yere gitmeleri ve Zilkadenin 14'üncü gecesi kendileriyle beraber hurma çekirdekleri götürerek o dağın toprağına onu bastırmalarıdır. Mekkeliler kim, ne kadar dikerse o yıl diktiğı kadar dinar veya riyal kazanacağına inanırlar. İnsanlar; kadınlar ve erkekler, büyükler ve küçükler olarak Zilkade gecelerinde ona giderler ve o geceyi orada geçirirler. (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 162-163).

"Hücre-i Şerife gelince, fesleğenleri oraya getirip onu çevreleyen pencerelerden içeri doğru fırlatırlardı. Fesleğenler ve güller solana kadar içinde kalır sonra peygamber odasına tahsis edilen ağalar, içinde yakılan mumlar da dâhil olmak üzere hepsini toplar, arkadaşlarına ve büyük devlet adamlarına hediye ederlerdi. Seyyah el-Ayyâşî de bu hediyelerden bir paya nail olmuştur." (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 439).

Cahiliye dönemindeki Araplar da savaşlarda başarı elde etmenin dışında hastalıklarına şifa bulmak, erkek çocuk sahibi olmak vb. sebeplerden dolayı putların bulunduğu tapınakları ziyaret edip adakta bulunmuşlar, kurban kesmişler, sadaka vermişler ve tapınaklarda yatmışlardır. (Bölükbaşı, 2019: 110). Türbe ve ziyaret yerlerinin birer şifa merkezi olarak görülmesi, buralarda çeşitli hastalıklara tedavi aranması, hastalıktan veya çocuksuzluktan kurtulmak için türbelerden yardım talep edilmesi atalar kültürünün tezahürlerindendir. Bununla ilgili olarak el-Ayyâşî duyduğu bir hadiseyi şu şekilde aktarmıştır:

"Onları yapan kişiler hakkında gerçek bilgimiz olmasa, onları tuhaf ve mucizevi olarak değerlendirebilirdik. Komşulardan bazıları bana Harem-i Şerifte bazı mevsimlerde bir kadınla bir erkeğin birlikte olduğunu söyledi. Ardından bunları hâkime götürmüşler ve kanıtlar kadının adamın karısı olduğunu doğrulamış. Adama neden Harem-i Şerifte hanımıyla birlikte olduğu sorulduğunda adam:

‘Çocuğumuz yoktur. Bu mekânın bereketi ile kadının hamile kalacağını umdum’ cevabını vermiştir. Bunun üzerine cehaletinden dolayı adam ve kadın mazur görülmüş ve cezalandırılmamışlardır.’ (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 17, 384).

el-Ayyâşî dönüş yolunda da ziyaretlerini kesmemiş pek çok türbe ve kabirde duada bulunmuştur. Gördüğü, ziyaret ettiği türbe ve kabirlerin zaman zaman fiziki özelliklerinden zaman zamansa o türbeyle ilgili inanış ve uygulamalardan söz etmiştir. Çok sayıda türbeye ziyarette bulunmuştur. Bu türbelere örnek olarak şunlar verilebilir:

Sicilmâse’de Abdullâh ed-Dekkâk Ahmed Kibâr’ın kabrini ziyaret etmiştir. (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 72). Ayrıca Muhammed ‘Umer b. Muhammed b. Sâlih el-Ensârî el-Hazrecî eş-Şâmî zaviyesine de uğramıştır. (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 81-82). Tûvât Bölgesi’nde astronomi üzerine eserleri bulunan Sîdî Muhammed b. Sâlih ve onun talebesi Sîdî Ebî’r-Ravâyin’in kabirlerine gitmiştir. (el-Ayyâşî, C.I, 2006: 79). İskenderiye’de, İmâm Ebû Bekr et-Tartûşî’nin türbesini; Seyyid el-Bedevî’nin, el-Hazrecî’nin ve Ahmed el-Menârî’nin kabirlerini ziyaret etmiştir. (el-Ayyâşî, C.II, 2006: 478-480). Gazze’de Hz. Peygamber’in dedesi Hâşim b. Abdilmuttalib’in ve İmâm el-Evzâ’î’nin kabirlerine gitmiştir. (el-Ayyâşî, C.II, 2006: 315, 413). Remle’de ziyaret ettiği yerler arasında el-Mikdâd b. el-Esved’in ve ‘Abdurrahmân b. Avf’ın kabirleri bulunmaktadır. (el-Ayyâşî, C.II, 2006: 315, 415-416).

el-Ayyâşî ve en-Nâblusî’nin seyahat kitaplarında verdikleri bilgilere göre bazı türbeler ve makamlar dağ veya tepe başlarında bulunmaktadır. Hatta ulaşımı zor olan yerlere seyyahlar çıkamamışlar uzaktan dua etmekle yetinmişlerdir. Türbe ve makamların dağ veya tepe başlarında bulunması atalar kültürünün özelliklerinden biridir. Aynı inanış ve uygulama Türk kültüründe de vardır. Anadolu’nun birçok şehrinde türbelerin yerleşimden yüksek kesimlere yapıldığı, evliya makamlarının el ayak değmedik şehirden uzak yerlerde olduğu görülmektedir.

Sonuç

Araplar Cahiliye döneminde putlara hediyeler takdim etmişler, onlara saygı duymuşlar, duada ve yeminde bulunmuşlardır. Ayrıca tüm işlerini putlara danışarak yapmışlardır. İslamiyet’ten önce putlara duyulan minnet ve saygı daha sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir.

Cahiliye döneminden kalan atalar kültürünün izlerini Arap ülkelerini gezen seyyahların seyahatnamelerinde de görmek mümkündür. Türk kültüründe de karşılaştığımız bu inanışlar ve uygulamalar, Paganist kültürün birer kalıntılarıdır. Tıpkı Türklerde olduğu gibi Araplarda da atalar kültürü İslamiyet öncesinden başlamış karşılaşılan yeni kültürlerle ve zamanın şartlarına göre yenilenip şekillenmiştir. Geçmişten günümüze bazı seyyahlar ziyaret ettikleri ülkelerdeki ve şehirlerdeki gelenek ve görenekleri, inanışları seyahat kitaplarında anlatmışlardır.

Osmanlı dönemi Arap edebiyatı seyahatnamelerinde seyyahların türbe ziyaretleri, türbelerde dua ettikleri, hastalıklarına şifa bulmak için sahabe veya peygamber makamlarına başvurdukları tespit edilmiştir. Ayrıca bu seyahatnamelerde halkın bu tür ziyaret yerlerinde mum yakma, adakta bulunma ve kurban sunma ritüelleri yer almıştır. Abdulganî en-Nâblusî’nin *el-Hakika ve’l-Mecâz fi Rihle*

Bilâdi'sh-Şâm ve Mısr ve'l-Hicâz isimli seyahatnamesinde ve Abdullâh b. Muhammed el-'Ayyâşî'nin *er-Rihletu'l-Ayyâşîyye* isimli seyahat kitabında Cahiliye döneminden kalan atalar kültürüne dair çeşitli inanışlar ve uygulamalar görülmektedir. Bu iki seyyah yolculuğa çıkmadan önce aile büyüklerinin ve hocalarının kabirlerini ziyaret etmişler ve onlardan bir çeşit icazet almışlardır. Seyahatleri boyunca yol güzergâhlarındaki türbeleri, peygamber, sahabe ve evliya mezarlarını ziyaret etmişlerdir. Bu tür yerlerde karşılaştıkları çeşitli inanışlardan ve uygulamalardan seyahat kitaplarında söz etmişlerdir.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Ebû Sâlim el-Ayyâşî'nin ve Abdulganî en-Nâblusî'nin Seyahatnamelerinde Atalar Kültüne Dair Tespitler" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Apak, Â. (2016). *Ana hatlarıyla İslâm öncesi Arap tarihi ve kültürü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Alaaddin B. (1995). *Bir çağın öncüsü Abdulgânî Nablusî hayatı ve fikirleri*. (Çev. Dr. Veysel Uysal). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik halkbilimi / halk edebiyatı sözlüğü*. Adana: Karahan Kitapevi.
- el-Ayyâşî, Ebû Sâlim Abdillâh b. Muhammed. (2006). *er-Rihletu'l-Ayyâşîyye I-II*. (Tah. Sa'îd el-Fâdilî, Süleyman el-Kuraşî). Ebu Dabi/BAE: Dâru's-Suveydî.
- Başar, Z. (1972). *Erzurum'da tıbbi ve mistik folklor araştırmaları*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Bayat, F. (2018). *Türk mitolojik sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bölükbaşı, M. (2019). Cahiliye devri Araplarında din Anlayışı. *NÜSHA*, C.49, 97-120.
- Çobanoğlu, A. (2006). *Halk arasında yaşayan hurafeler üzerine bir alan araştırması (Bursa/Osmangazi Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Dünya inançları sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Keskin, M. (2019). *Abdulganî en-Nâblusî'nin Seyahatnamesi'nde Medine*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Söylemez, M. M. (1994). Cahiliye Arap inancında putların yeri. *MİLEL VE NİHAL*, C.11, S.1, 9-50.
- Tümer, G. (1991). Atalar kültürü. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.IV, İstanbul, 42-43.

Uysal, S. F. (2019). *Abdulğani en-Nablusî ve “el-Hakikatu ve’l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi’s-Şâm ve Mısır ve’l-Hicâz” adlı seyahatnâmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

en-Nâblusî, Abdulğani b. İsmâ’îl. (1998). *el-Hakîka ve’l-Mecâz fî Rihle Bilâdi’s-Şâm ve Mısır ve’l-Hicâz* I-III, (Tah. Riyad Abdulhamîd Murad), Şam: Dâru’l-Ma’rife.

Okuyan, A. (2018). Arap yarımadasında İslâm öncesi dini yapı. *İlahiyat*, S.1, 107-134.

Yazıcı, H. (2007). Arap gezi edebiyatına bir bakış. *Şarkiyat Mecmuası*, S.IX, 99-121.

Extended Abstract

The word cult, which means “worship” in Western languages, is expressed by the dictionaries “culte” in French, “cult” in English and “kult” in German. Cult is the reverence or worship shown towards beings that are considered sacred. Temples, mountains, tombs, caves, streams, trees can be the subject of a cult. The cult of ancestors, on the other hand, embodies the respect, fear and gratitude towards the ancestors. There is a reverence based on fear because of the thought that died ancestors will do harm to the living generation or hurt them. In addition, there is a respect based on gratitude when considering the favors and sacrifices made by the ancestors. The living generation believe that their ancestors will help them in difficult situations and protect and watch over them after they die as well as during their lifetime. The cult of ancestors led to the formation of the cult of awliya after the acceptance of Islam. The respect shown to the old members of the community and the elders of the house, to please their hearts, the tradition of sacrifice in the graves, visits to the shrines, turning the graves of the saints into shrines are the practices stemming from this cult of ancestors. In this respect, one of the places visited by those who are in trouble are also shrines and places of entombed saints. They go to the tombs and pray the spirit of saints for seeking help. As in Turkish culture, the effects of paganist culture and cult of ancestors continued for centuries also in Arab culture. The Jahiliyyah Arabs exhibited the common behaviors of the cult of ancestors by worshiping idols, giving them human form and offering sacrifices. After the acceptance of Islam, this cult of respect for ancestors was directed to the prophets, saints, companions and their graves. The influence of the cult of ancestors on society is also contained in travelogues. Travelers included the cultures, traditions, lives and beliefs of people living in the countries and cities they visited. The same can be said for travelogues in Arabic Literature. Abdulğani an-Nablusi and Abu Salim al-Ayyashi, who constitute the subject of the study, are among the important travelers of the Arabic Literature of the Ottoman period. Therefore, in this study, Abdulğani an-Nablusi’s travelogue “al-Hakika ve’l-Mecaz fî Rihle Biladi’sham and Misr ve’l-Hijaz” and Abu Salim al-Ayyashi’s travelogue er-Rihletu’l-‘Ayyashiyya were examined. During their travels, both travelers visited many prophet tombs, shrines and entmbed saints. During their visit, they read various prayers and gave information about the physical condition of the mausoleum. In addition, these travelers also mentioned the beliefs about the shrines and the rituals performed in these places. Miracles attributed to the people who are placed in the tombs are also included in this works. These beliefs and practices are the forms of the ancestral cult after Islam, but also bear traces from the Arab culture of the Jahiliyyah period. Faith rituals of the pre-Islamic period like respect for idols, sacrificing and making vows began to be performed for the graves of prophets, companions and various important people after Islam. The cult of ancestors is the basis of these belief rituals. In this study, various aspects of the ancestral cult mentioned in Abu Salim al-Ayyashi’s travelogue er-Rihletu’l-‘Ayyashiyya and Abdulğani an-

Nablusi's travelogue "al-Hakika ve'l-Mecaz fi Rihle Biladi'sh-Sham and Misr ve'l-Hijaz" are mentioned. The visits of the travelers to the tombs and graves, the situations they encounter in the tombs and graves, and their relationship with the cult of ancestors are included in this study. The purpose of this study is to express the similarities visible between the ancestral cult in Turkish culture and Arab culture, to show that the cult of ancestors continued to exist among the Arab people after the Jahiliyyah period in altered forms and to determine the issues related to the cult of ancestors in the travelogues of Arabic literature of the Ottoman period. This study was produced from the doctoral dissertation entitled "Travelogue in Arabic Literature of the Ottoman Period". The above-mentioned travelers and the information obtained from their travelogues have been considered and evaluated in the context of the ancestral cult.